SVJEDOČENJA

Ispovjest Jonuza Jonuzija (Sulejmanovića), bivšeg logoraša Mauthausena

Desilo se, ne ponovilo se

Piše: Mustafa Balje

Blizu Linza, na oko 150 kilometara od Beča, usred čudnoga pejzaža stoji strašna tvrđava. Bila je sagrađena za uništavanje ljudskih života. Svaka stijena ovoga zdanja krije priču ljudskog stradanja.

Kroz vrata logora Mauthausena, iznad kojih je bilo ispisano: „Ti, koji ovdje ulaziš, ostavi iza sebe nadu“, prošlo je oko 200 hiljada muškaraca i žena, dok su Hitlerovi naci-fašisti u tom logoru na razne načine ubili oko 113 hiljada logoraša: Rusa, Poljaka, Jugoslovena, Italijana, Grka, Belgijanaca, Francuza, Mađara, Španaca, Čehoslovaka, Austrijanaca, njemačkih anti-fašista i drugih. Nakon Hitlerove kapitulacije, 5. maja 1945. godine, u Mauthausenu je u gasnim komorama usmrćeno 1.500 logoraša.

Jedan i jedini iz Prizrenskoga regiona, koji je doživio stradanja i golgotu i Maunthausenu je Jonuz Jonuzi, tada Sulejmanović. Rođen je u Rapči kod Dragaša, 1919. godine, a danas „slavi“ 56 godina od oslobođenja iz Mauthausena. U sinovljevom stanu kod Ćuljana, u Prizrenu, srećemo ga kako sa svojom „staricom“ brižljivo slaže slike u svom porodičnom albumu i, nakon upoznavanja, prisjeća se teških dana u austrijskom konc-logoru Mauthausen.

Strahote Mauthausena

Daleke 1940., pred sami početak Drugog svjetskog rata, bio sam na privremenom radu u Rumuniji. Nakon šest godina rada, kao dvadesetjednogodišnjak, preko kraljevske jugoslovenske ambasade u Bukureštu, uručen mi je poziv za odsluženje vojnog roka. Tebalo je da odem u Zagreb. Nakon kapitulacije tadašnje Jugoslavije, 1941. godine bivam zarobljen, uz Nezira Isakovića iz Restelice. Isaković je bio u 34. pješadijskom puku u Subotici, a zarobljen je u Sremskoj Mitrovici. Tako je počeo moj put u neizvjesno. Na hiljade ratnih zarobljenika je odvedeno u Austriju i Njemačku. Ja sam bio jedini iz Gore koji je vidio i doživio strahote austrijskog nacističkog konc-logora Mauthausena. Karakteristika tog logora je bila njegova veličina i kamenolom u kojem su logoraši radili najteže poslove – sjeća se Jonuzi i nastavlja: - Komandant logora Mauthausen je bio pukovnik SS-divizije Franz Ziereis, ratni zločinac. Imao je kćerku maturantkinju, za koju kažu da joj je jedina želja bila da joj otac napravi tašnicu od

Arhiv Kruševo

ljudske kože. To je i učinio. Najteže mi je bilo što sam praktično svakoga časa mogao biti svjedok neke egzekucije. Život logoraša u Mauthausenu za naciste nije vrijedio ništa. Možete zamisliti, njihova mašinerija ubijala je logoraše na 33 načina. Logoraši su sistematski, psihički i fizički ubijani. Mi smo za njih bili samo „Wernichtung dur arbait“, najjeftinija radna snaga. Na „stepenicama smrti“, kako su nazivali jedan od načina ubijanja, žrtvi su stavljali na leđa 50 kilograma kamenja i on se morao tako penjati na 186 stepenika. Ukoliko bi umorni logoraš pao, stražari su puštali dresirane pse koji bi ga zadavili. Kada bi logoraši odlazili u stroju prema kamenolomu, onoga koga su nacisti željeli da ubiju, jednostavno bi gurnuli u ponor dubine 150 metara. Neke su streljale u potiljak, stavljajući ih na vagu prije nošenja u gasne komore. Jednoj povećoj grupi od oko 500 jevrejskih djevojaka deportovanih iz Mađarske, uzimali su krv, koja je kasnije bila nošena vojnicima Wermachta na ratištima. Te djevojke su potom preko noći bile odvežene u gasne komore a kasnije u krematorijume. Skoro svakoga dana je u Mauthausen pristizalo novih logoraša iz drugih konc-logora.

Svakoga dana je bilo ubijanja na najbestijalniji način. Na tzv. „Zidu žalbe i optužbe“ vezali bi logoraša okrenutim prema zidu. Tako je stajao vezan i po nekoliko dana. Stalnim batinjanjem bi ga razulareni nacistički vojnici usmrtili.

-U Mauthausenu je stradao i Xhevdet Doda, jedan od kosovskih heroja. U to vrijeme sam radio kao bolničar-sanitet u paviljonu 2, logorske bolnice. Glavni ljekar je bio dr. Čapljinsky, Poljak. Ništa nismo mogli pomoći, tu su nam donosili pretučene ili logoraše koji su služili kao eksperiment na kojima su nacisti u njihovim ordinacijama isprobavali razne pokuse. Samo u jednom malom krevetu bolnice ležalo je po šestoro logoraša – kaže Jonuz Jonuzi i uz suze, nakon toliko vremena, dodaje: - U velikom konc-logoru Mauthausen, bili su ogromni podzemni krematorijumi. Tu su u pepeo pretvarane žrtve iz gasnih komora. Prikupivši određen broj logoraša – nastavlja priču Jonuzi – u improviziranim kupatilima sa 33 tuša, i zaptivenim vratima, kroz ventilator su pustali otrovni gas Ciklon B. Taj otrov su dopremali kolima i pod oznakama Crvenog krsta. Po 30 lješeva dnevno je nošeno u krematorijum. U drugom krematorijumu, smještenom u zgradi koja je prije bila škola za časne sestre, u tzv. „Hatermanovom dvorcu“ bilo je odnošeno na hiljade lješeva. Pepeo koji su dobijali paljenjem lješeva u krematorijumima služio im je kao đubrivo za bašće. Ljudi su uništavani po raznim salama gdje su nacisti vršili kastriranje muških i ženskih polnih organa. U tijela logoraša ubrizgavali bi razne klice oboljelih ćelija rakom. Čak je bilo i ubrizgavanja benzina u venama logoaša. Marta 1945. godine deportovani su i lješevi iz Aushvitza. To su mahom bili logoraši stradali od trbušnog tifusa i raznih zaraznih bolesti. Jedan od metoda uništavanja koji su koristili nacisti, bilo je i smrzavanje. Vodom bi poprskali žrtve i tako ih zimi, na -20 do -30 stepeni Celzijevih, ostavljali van logoraških baraka. Tako su najčešće ubijali Ruse. Sve je to trajalo pet godina. Napokon je došla neočekivana sloboda. Došao je kraj ubijanju i mučenju.

Arhiv Kruševo

Spašavanje fizičara Mojsijeviča, Jevreja

U konc-logorskoj bolnici „Kranken Revir Haus“ gdje sam radio, početkom septembra 1944. godine, došli su SS-ovci da ubiju Jevreja Mojsija Mojsijeviča. On je bio fizičar iz Rusije. Na pitanje vojnika gdje je Mojsijevič odgovorio sam: „Mozsievitch ist schon tot“ (Mojsijevič je mrtav). U stvari, na bolničkom krevetu je bilo beživotno tijelo Ahmeda Osmanova, ja sam samo karticu od pokojnog Osmanova dao Mojsijeviču. Tako sam spasio fizičara od sigurne smrti. Poslije rata, jedna jevrejska organizacija „Holokaust Jad Vashem“ je za svakog onog koji je spasio nekog Jevreja dodjeljivala „medalju pravednika“. Međutim, tažili su kao dokaz izjavu spašenoga. Mojsije Mojsijevič je umro odmah nakon rata, tako da nisam mogao da dobijem tu medalju. Znam da je dosta Bošnjaka iz Bosne dobilo odlikovanje. Na kraju krajeva, ja sam to uradio iz čisto ljudskih razloga. Osjećao sam bol svakog logoraša Mauthausena, jer sam i ja bio jedan od njih – kaže Jonuz Jonuzi.

-Na dan oslobođenja 5. maja 1945. godine, logoraši iz Mauthausena su skinuli sa ulaznih vrata logora znak kukastog krsta. Toga dana sam se ponovo rodio – kaže Jonuzi.

„Kranken Revir Haus“ – bolnica u logoru Mauthausen

U konc-logoru Mauthausenu bila je locirana bolnica namjenjena za ruske ratne zarobljenike. Jonuz Jonuzi je radio u bloku V. U toj bolnici su se liječili teški bolesnici od tuberkuloze.

Svakoga dana je umiralo i do 20 bolesnika. Jednog dana i 50. Ta bolnica, bez obzira na veliku humanost koju je pokazalo osoblje: dr. Antonin Čaplinski, dr. Vinko Černeški i drugi, bila je samo prolazna stanica do smrti, bez ikakvih medicinskih pomagala i lijekova, teško je bilo spasiti bolesnike...

Osoblje logorske bolnice „Kranken Revir Haus“ u Mauthausenu, Stalag XVII B: dr. Uteshir Hanif Hikmet, hirug, dr. Rafail Bagratovič, hirurg i urolog, dr. Džemail Dželilov, dr. Abdur-Rahman Zade Enver, zubar i Jonuz (Sulejmanović) Jonuzi, sanitet.

Povratak kući nakon 11 godina

Padom fašizma, nakon punih 11 godina Jonuzi se vraća u svoj „memljećet“, gdje počinje svoj drugi život.

Moja tadašnja vjerenica me čekala. Kada sam se vratio, sve se promijenilo. Zadruga u Dragašu mi je dala neki kupon kojim sam mogao da podignem jorgan i novu košulju. Napravio sam skromnu svadbu, jer je bila velika nemaština i nije se moglo drugačije. Zaboravio sam na nemaštinu nakon onoga što sam doživio u konc-logoru u Mauthausenu. Krenuo sam dalje u

Arhiv Kruševo

život. Učio. Zbog teške žutice od koje sam bolovao, nisam bio u stanju da završim svoje školovanje za doktora u Beogradu. Priznali su mi, ipak, Višu medicinsku školu. Tako sam pune 43 godine radio kao ljekar u dragaškoj bolnici. Svakoga dana obilazio sam pješke nemoćne i bolesne po selima Gore i Opolja. Dešavalo se da prespavam noć u nekom od sela, da bih sutra nastavio svoj posao – priča ovaj vitalan 82- godišnjak.

U razgovoru nam je ispričao i jedan detalj iz njegovog poslijeratnog službovanja. Od tadašnje medicinske službe bio je određen da u Vitomirici kod Peći radi na liječenju stanovnika toga kraja. Harala je šuga.

-U razgovoru sa jednim starcem iz Vitomirice, saznao sam za stradanja Bošnjaka i njihov progon iz Bijelog Polja tokom Drugog svjetskog rata. Tadašnji zloglasni vojvoda Đurišić je sa njegovom družinom za četiri dana pobio 8.300 Bošnjaka i povadio oči 300 djece. Tadašnja poslijeratna vlast je za tu djecu otvorila specijalnu školu u Beogradu. Tu djecu sam u više navrata posjećivao. Mnogo je od njih, kasnije, steklo fakultetska zvanja – priča Jonuzi uz konstataciju da je u njegovom životu bilo i lijepih trenutaka.

Jedan od njegova dva sina, Zuljćefir Jonuzi, nastavio je očevim stopama. Radi u prizrenskoj bolnici i važi za uzornog stručnjaka u ginekologiji.

-Nažalost, ratovi na prostorima bivše Jugoslavije, slike ratnih stradanja i logori u Bosni vratili su me šezdesetak godina u prošlost. Da Bog da nikad se više ne ponovilo! No, druga su vremena i drugi ljudi. Ratovi su, valjda, uticali na psihičko poslijeratno stanje ljudi i na Kosovu. Nekada su međuljudski odnosi bili na zaista visokom nivou. Mnogo sam pomogao ljudima i za mene je najvažnije bilo kako pomoći bolesniku. Za svoj uspješan rad dobio sam mnogo povelja i plaketu UNICEF-a, čiju sam Zahvalnicu dobio 7. aprila 1991. godine za pomoć djeci prilikom vakcinacije – kaže Jonuzi i sa uzdahom napominje kako je već nekoliko godina bez svoje zaslužene penzije iako uveden u registar Crvenog krsta bivše Jugoslavije da je bio logoraš u Mauthausenu. Još očekuje ratnu nadoknadu njemačke vlade. Na kraju razgovora ovaj divni starac čiji je život zaista roman, tiho ponovi: “Desilo se, ne ponovilo se“.

Hobi – rodoslovlje

Stanovnici Gore Jonuza Jonuzija poznaju i kao jedinog vrsnog stručnjaka koji se bavi genealogijom, naukom o rodoslovlju. Zahvaljujući Sinanu ef. Ilijaziju tadašnjem državnom matičaru, počeo je od 1963. godine da sakuplja podatke o svakoj osobi iz Rapče, Krsteca, Buqe i Brezna. U njegovom ogromnom neobjavljenom materijalu „Rekonstrukcija matičnje knjige od 1820. do 1944. godine“ nalaze se sva imena rođenih i umrlih iz pomenutih sela. Posebna specijalnost mu je „Porodično stablo“. Naime, Jonuzi brižljivo vodi porodično stablo Gornje i Donje Rapče. Tu su podaci od 1710. godine pa do danas. Sve je to zapisano i slikama potkrepljeno u osam svezaka. Tu je i njegov dnevnik, kojeg vodi od rane mladosti.

Arhiv Kruševo

-Stanovnici Gore ranije su se bavili kovačkim, puškarskim i stočarskim zanatom. Borjani i Zapoćani su kasnije prvi počeli i slastičarskim zanatom, tako da se danas stanovništvo Gore većinom bavi ovim zanatom – kaže Jonuzi i nastavlja: - Kada se Turska vojska povukla sa ovih prostora, 1912. godine, počeli su i problemi biološkog opstanka našeg stanovništva. Žur je bio pod austro-ugarskom vlašću, dok je bugarska vlast i granica bila blizu Biluše, kod Prizrena. Naš kraj je bio, praktično, neutralna zona. Bile su to godine gladi. Ljudi su od gladi umirali. Kažu da je za tri godine umrlo skoro 40 odsto stanovnika Gore. Harale su i velike boginje. Djeca su na vakcinisanje vođena u Žur, na konjima u koševima. Mnogima je to bilo poslednje putovanje. Kasnije su došla bolja vremena. Dosta sam okusio kroz svoj život. Sada mi je jedina želja da završim posljedni porodični album sa dokumentima i slikama koje slažem, a i spreman sam za Ahiret.

Izvor:

Nezavisni magazin na bosanskom jeziku „ALEM“

Godina I broj 6 str.17-19

11. maj 2001.god

Arhiv Kruševo